

VALSTYBĖS DYDIS

„Lietuvos valstybė – pabandyk ištarti“, – daugiau nei prieš du dešimtmečius dainavo lietuviško roko grupė „Antis“. Dainavo tuomet, kai žodis „valstybė“ kai ką dar gąsdino ir vėrė šiurpu – kaip galingas laisvės liudijimas, savo žmogiškosios vertės įsisąmoninimas ir tikrosios, ne TSRS istorijos vadovėlių suniokotos istorijos atsivėrimas. Užguitam, pažemintam žmogui „valstybė“ atrodė nuostabus ir tolimas žodis – kaip nepasiekiamos žvaigždės šviesa.

Dabar mes šį žodį – „valstybė“ – galime tarti ramiai. Oriai, pasverdami. Gal – su nuostaba. Gal – su šiokiu tokiu liūdesiu ar netgi kartėliu. Tačiau visuomet – su pagarba. Perfrazuojant Mikalojaus Daukšos „Postilės“ žodžius – kokia tauta galėtų būti tokia menka ir neverta, kad negerbtų ne tik savo tėvų žemės, savo papročių ir kalbos, bet ir valstybės? Kokia tauta galėtų būti tokia kvaila, trumparegė ir nedėkinga, kad paniekintų valstybingumą kaip savo laisvės ir orumo pamatą? Kokia tauta galėtų būti taip pavergta puikybės ir aukso veršio, kad nebematytų ir nebegirdėtų savo Tėvynės kaip Dievo duoto turto?.. Jeigu ji kam nors atrodo per maža ir skurdi, per menka – tai gal jis pats yra per skurdus ir per menkas?..

Žodžio „valstybė“ jėga nebūtinai siejama su tiesiogine reikšme. „Jėga“, „galia“, „stiprybė“ neretai išvirsta į priešingos reikšmės sąvokas, įkūnijančias terorą, primestą valią, diktatą. Galbūt mes tik galime džiaugtis, kad esame maži – mums nereikia diktuoti savo valios ir primesti sprendimų. Nes kitaip būtume tiesiog juokingi. Žinoma, tai nereiškia, kad mumis gali žaisti ir manipuliuoti kiti – pasipriešinti tam labai sunku, galbūt neįmanoma, bet mažos valstybės stiprybė turi slypėti jos orume. Kiek to orumo mes šiandien galime išlaikyti – nežinia. Bet jeigu jo nebeliks, neliks ir stiprybės.

Kodėl šiandieną mums tokie svarbūs atrodo besą žodžiai „ekonomika“, „pinigai“, „socialinė atskirtis“?.. Kodėl jie išstumia kitus svarbius žodžius, kurie, manyčiau, taip pat gyvybiškai svarbūs valstybei?.. Kur yra žodžio „vertė“ centras? Banknote ar žmogaus sieloje?.. O kritinis mąstymas? Humoras? Ramybė? Keistai skamba šie trys žodžiai vienas šalia kito, bet, mano nuomone, pirmieji du suponuoja trečiąjį. Kita vertus, mestelsiu dar vieną „keistą“ sąvoką – „dvasinė atskirtis“. Argi jos nėra?.. Kaip tada pavadinti vieną ponią (partijos kandidatę, besiruošiančią rinkimams), kuri, bekalbėdama apie „nemodernią“ tradicinės šeimos koncepciją, išrėžia, kad žmogus turi teisę į „kitą moralę“, į „pasirinktą moralę“. O dar keisčiau, kad joks žurnalistas mandagiai nepaprašė jos patikslinti, ką ponia turi omeny. Juk, sutikite, skamba iš tiesų išpūdingai – „pasirinkta moralė“. Ateitų štai pas jus vagis ir sakytų – ruošiuosi tamstą apiplėšti vidury dienos. Mat pasirinkta moralė (Dievo įsakymą „nevok“ atmetu kaip pasenusį) man tai leidžia. Tai, kad tokios sąvokos nieko nešokiruoja, aiškiai rodo, kad nemaža visuomenės dalis laiko tai norma. Kitaip tarus, gyvena pagal pasirinktą moralę. Kaip daugelis „didelių“ tautų ir valstybių.

Tačiau vargu ar tai turi kokią ryšį su orumu. Su garbe. Pagaliau – ir su stiprybe. Pats stipriausias yra žolės stiebelis. Todėl man gražus Lietuvos mažumas. Ir – jeigu taip norite, ponai kosmopolitai, jos menkumas, jos trapumas. Žiūrėkite, juk ji – karalių delnuose. Ir kaip karaliai ją laiko!.. Kaip nusileidusią į delnus žvaigždę.

Barbora Pelėdaitė

M. K. Čiurlionis. „Karalių pasaka“

MAŽUTĖ

Tu – mažutė, tu telpi visa
Į Čiurlionio karalių delnus...
Tu – riekelė duonos kasdieninės
Ant pasaulio vaisių pilno stalo...

Tu ant gaublio – mažas lopinėlis,
Žalgirio šarvų plieninis žvynas.
Pirčiupio liepsnos ir kraujo ženklas.
Ežerų dangaus tyriausias lašas.
Žalias rytas ant pilkų arimų,
Spindulių lietus aikštės erdvėj.
Tu – ant gaublio – padūmavęs gintaras
Su pušies kvapu ir kraujo atšvaitu...

Tiktai mūsų meilėj – tu didžiulė.
Mūsų delnuose – tu nesudeginama.
Mūsų ilgesy – brangiausia pasaka.
Mūsų akyse tu – saulės kraštas.

Janina Degutytė

Kitame numeryje:

- Stasys Goštautas. Provincijos laikraščiai
- Prano Vaičiaičio atminimo puoselėjimas
- Vasaros poezija

Redaguoja Renata Šerelytė rainbow.vilnius@gmail.com
Maketuoja Jonas Kuprys

Šio šeštadienio Kultūros turinys

- 1-as psl. Barbora Pelėdaitė. Valstybės dydis
- 2-as psl. V. Rutkauskienė. Kur Lietuvos karaliaus karūna? (II)
- 3-as psl. V. Paplauskienė. „...branginu kiekvieną lietuvį...“
- 4-as psl. L. Pocius. Vasaros šventės žemaičių Versalyje
- 6-as psl. K. A. Trimakas. Adomą ir levą pakėrėjo piliulė
- 7-as psl. L. S. Černiauskaitė. Nekaltutis

Kur Lietuvos karaliaus karūna? (II)

VIOLETA RUTKAUSKIENĖ

Vytautas karūnos Lietuvai siekė ilgai ir labai atkakliai. To sumanymo įgyvendinimui jis stengėsi išnaudoti kiekvieną progą ir susidariusią situaciją. Taip susiklosčius palankioms sąlygoms, 1398 m. spalio mėn. Salyno saloje ties Kaunu Lietuvos bajorai Vytautą paskelbė Lietuvos karaliumi (1). Tačiau kaip rašo žymus lenkų istorikas O. Halecki, apie kokią nors karūną čia nebūta nė kalbos (2).

1420 m. Vytautą karaliumi paskelbė čekai ir jam atsiuntė Čekijos karališką vainiką, kurį jis sutiko priimti (3). Kaip tasai karališkas vainikas atrodė, kur jis yra, ar išliko, nežinome. Mūsų istorikai nelinkę to įvykio sureikšminti, sako, kad Vytautui karūna visgi nebuvo įteikta, tai jo ir Čekijos karaliumi laikyti negalima. Sunkiai suprantamas toks mūsų istorikų nusiteikimas ir jų supratimas apie karališkus reikalus ir karūnas. Karalium nebuvo, o savo atstovą į Čekiją visgi išsiuntė? Keista dviprasmybė, ką besakys. Tuo tarpu čekai, rašydami apie šį mūsų ir jų istorijai svarbų momentą, netgi mini atskirų Čekijos pasiuntinių, įteikusių Vytautui karūną, pavardes, o Vytautą čekų tauta mini labai pagarbiai, su tokia pagarba, kokios nusipelnė tik jų tautos karaliai. Tačiau apie įteiktą (neįteiktą) Čekijos karūną ir jos istoriją visgi stokojame platesnės istorinės medžiagos.

Pagaliau Lucko suvažiavime 1429 m. Vytautas, iš Europos didžiūnų gavęs pritarimą karūnuotis Lietuvos karaliumi, nieko nelaukęs iš anksto pradeda rūpintis ir pačiomis karūnomis. Viename imperatoriaus Zigmanto Liuksemburgiečio atsakomajame laiške Vytautui dar 1429 m. liepos mėn. imperatorius rašo: „Karaliaus vainikas ir atskiros insignijos su dideliais papuošalais jam ir jo žmonai jau paruoštos. Jis iškilmingai visa tai pasiųsiąs” (4).

Sužlugdytų vilčių tvarkaraštis

Gavus žinias apie jau pagamintas karališkas karūnas, pradėta rūpintis ir karūnacijos iškilėmis. Vytauto karūnaciją numatyta atlikti 1430 m. rugpjūčio 15 d., per Žolinę. Karūnos, kurios buvo pagamintos dar 1429 m. vasarą Niurnberge Šventosios Romos imperatoriaus Zigmanto Liuksemburgiečio užsakymu, Lietuvos valdovų porai buvo pasiųstos per Lenkiją, nei neitariant, kad lenkai išdrįs trukdyti karūnas gabenusiems imperatoriaus pasiuntiniams. Jau pirmoji pasiuntinių grupė, vežusi svarbius karūnacijos dokumentus, prie sienos buvo sulaikyta.

Imperatoriaus įgaliotiniai Zigmantas Rotas ir Jonas Krikštytojas Cigala buvo sumušti, o dokumentai atimti. Likusioji pasiuntinių grupė, sužinojusi, kas įvyko, per sieną nevažiavo, tad, pasak kai kurių mūsų istorikų, karūnos į lenkų rankas nepateko, bet jos ir nepasiekė Lietuvos (5). Numatytos rugpjūčio 15-osios dienos karūnacijos iškilmės sužlugo.

Sužinojęs, kas įvyko, Vytautas karūnacijos iškilmes nukėlė rugsėjo 8 d., paskirdamas jas Marijos gimimo šventei. Tačiau ir šią dieną karūnos nepasiekė Vilniaus. Pasakojama, kad ir antrą kartą, lenkams sustiprinus sargybą pasienyje, karūnų pasiuntiniams nepavyko pervežti. Ir antroji karūnacijos data buvo sužlugdyta. Karūnacija nukeliama dar kartą – į rugsėjo 29-ją – šv. Mykolo dieną. Imperatorius Zigmantas Liuksemburgietis dabar žada karūnas pasiųsti per Prūsiją. Bet jos, kažkaip ilgai užtrukusios kelyje, taip ir nepasiekė Lietuvos sostinės. Ar imperatorius Zigmantas tyčiomis delsė karūnas ir kitas insignijas išsiųsti, ar lenkai iš tikrųjų jas pagrobė, lieka neaišku (6).

1430 m. rudenį Vytautas ir Zigmantas vis dar ieškojo naujų kelių ir naujų galimybių karūnų persiuntimui į Vilnių. Tuo tarpu pirmosios delegacijos nariai Cigala, Rotas ir kiti, tie, kuriuos lenkai apiplėšė atimdami ve-

žamus dokumentus, vėliau paleisti visgi pasiekė Vilnių, stengėsi Vytautą prikalbėti karūnas skubiai pasigaminti Vilniuje ir vainikuotis karaliumi (7). Ar ši idėja buvo priimta ir įgyvendinta, istorikai apie tai nerašo.

Tačiau Vytautui visgi labiau rūpėjo karūnų sulaukti iš Niurnbergo. Todėl jis pataria imperatoriui Zigmantui, turint naujus vainikus, nevažiuoti su tokia didele palyda ir daugeliu žmonių, bet su karūnomis atvykti slapta. Zigmantas pažada tai padaryti lapkričio 8 d. (8). Tačiau naujoji karūnacijos data jau negali išgelbėti padėties. Šiai datai numatytas karūnacijos iškilmes dabar jau nutraukė Vytauto mirtis. 1430 m. spalio 27-ąją Vytautas miršta, taip ir nesulaukęs pažadėtosios karūnos.

Karalius liko be karūnos, tauta – be karaliaus, tačiau ilgam prisimindama šį įvykį. 1930 m., minint Vytauto 500 m. karūnacijos jubiliejų, rugsėjo 8-oji, viena iš neįvykusios karūnacijos datų, buvo paskelbta Tautos švente. Lietuvoje ji švenčiama iki šiol.

Na, ir mums šis tas nubyrėjo nuo „šventinio karūnacijos iškilmių stalo”: istorijai ir istorikams liko sužlugdytas iškilmių tvarkaraštis, tautai – daugybė neatsakytų klausimų ir iki šiol neįminta paslaptis: kur dingio Vytautui skirtoji karaliaus karūna?

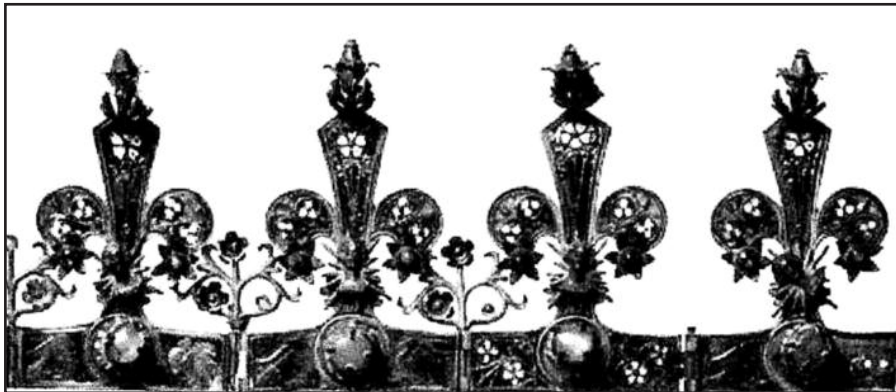
Kur karūna?

Istorija ir istorikai kažkaip sugeba nuo šio klausimo sėkmingai ir diplomatiškai išsisukti ar jį nutylėti. Aš gi sakyčiau, kai kada net vengia tuo klausimu kalbėti. Šios istorijos su Vytauto karūna bijomasi kaip prisilietimo prie ugnies. Todėl apie Vytauto karūnavimui skirtas karūnas žinome nedaug. Nežinome, nei kaip jos atrodė, nei kiek jų buvo. Kaip matyti iš ankstesnio karūnacijos „tvarkaraščio”, pirmosios karūnos Vytauto ir jo žmonos karūnavimui buvo pagamintos gerokai anksčiau iki karūnacijos, 1429 m. Niurnberge. Taip pat žinome, kad jų nepavyko pervežti per sieną, lenkams pastačius sargybą pasienyje. Vieni istorikai pasakoja, kad karūnas pasisavino lenkai ir vyskupo Z. Olesnickio įsakymu jas sunaikino. Kiti kalba apie tai, kad karūnos lenkų pasienio sargybai nepateko ir su pasiuntiniais grįžo atgal į Vokietiją, greičiausiai į Niurnbergą, kur nuo 1426 m. imperatorius buvo perkėlęs ir visą Šventosios Romos imperijos lobyną bei išdą. Čekų istorikas J. Pficneris knygoje „Didysis Lietuvos kunigaikštis Vytautas kaip politikas” mini, kad sužlugus rugsėjo 8-osios dienos karūnacijai, Vytautas stengėsi imperatoriui Zigmantui duoti patarimų, kaip pasiųsti naujas karūnas. Kam prireikė naujų karūnų? Tasai užsiminimas apie naujas karūnas tik sustiprina įtarimą, kad su pirmomis karūnomis nutiko kažkas negera. Kas? Lieka nepasakyta.

Istorija yra užfiksavusi kelias išsamiau nupasakotas ar aprašytas Vytauto karūnos likimo versijas.

Vytauto karūnų likimą apta-sakoja kai kurie senovės metraščiai ir tų įvykių liudininkai. Besklaidant istorijos vadovėlius, enciklopedijas ar kitus istorinius šaltinius tuo klausimu, susidaro įspūdis, kad apie Vytauto karūnas atviriau kalba slavų metraščiai nei Vakarų Europos rašytiniai šaltiniai ar dokumentai. Ir tai visai nekeista. Į Vytauto karūnacijos iškilmes 1430 m. buvo susirinkę daug garbingų svečių iš Vakarų, bet dar daugiau iš Rytų pusės. Tarp garbingų svečių buvo Lenkijos – Lietuvos karalius Vla-

dislovas II-asis Jogaila su savo seserimi Aleksandra (Algirdaite) – Mozovijos kunigaikštienė, Danijos karalius Erikas Didysis, Livonijos ordino magistras

Bavarijos muziejuje saugoma, niekam nepriskirta 1420–1450 m. Niurnberge gaminta, pusiau perkirsta karūna

Zigfridas, popiežiaus legatas Andrius, Teutonų ordino pasiuntinys, taip pat Vytauto anūkas – Maskvos Didysis kunigaikštis Vosylius II-asis Vosiljevičius – Sofijos Vytautaitės sūnus, Borisas Aleksandrovičius – Riazanės didysis kunigaikštis, Krymo chanas ir Didžiosios ordos chanas, Moldavų karalius Ilja, Vytauto anūkės Onos vyro Bizantijos imperatoriaus Jo-no Paleologo pasiuntiniai, Maskvos metropolitas Fotijus ir kiti garsūs to meto valdovai, sričių kunigaikščiai bei bajorai. Žinoma, atvyko į iškilmes ne vieni, o su savo dvaro metraštininkais, pasiruošusiais kuo tiksliau aprašyti neeilinį įvykį. Taigi, visa, kas tuo metu vyko Vilniuje, turbūt neliko nepastebėta. Toji Krokuvos vyskupo Z. Olesnickio „afera” su Vytautui skirtomis karūnomis vyko sukvieštųjų svečių akyse, laukiant karūnacijos iškilmių Vilniuje.

Vagies kepurė dega...

Kai kurie rusų šaltiniai pasakoja, kad Krokuvos vyskupas Z. Olesnickis, aršiausias Vytauto karūnavimo priešas, jau viską paruošus iškilmėms, visus į šventę susirinkusius pergudravo. Susirinkusius gal ir pergudravo, bet istorijos pergudrauti pirmajam lenkui vyskupui ir nepasisėkė. Į istoriją šis vyskupas įėjo kaip aršus lietuvių tautos ir Vytauto priešas, iš jo pavogęs Lietuvai ir Vytautui skirtąją karūną. Pasak vienos jau šiais laikais Maskvoje leistos slavų enciklopedijos, lenkai, nepageidaujantys Lietuvai karūnos, karūną iš imperatoriaus Zigmanto pasiuntinių atėmė, ją perkirto pusiau, o perkirstas puses pridėjo prie Krokuvos vyskupo kepurės (mitros). Kaip toliau rašoma, toji pusiau perkirsta Vytauto karūna ir dabar yra saugoma Krokuvos karališkųjų rūmų Šv. Stanislovo bažnyčioje (9). Matyt, nuo tų laikų ir patarlė tarp lietuvių prigijo – „vagies kepurė dega”, turint omeny lenkų vyskupo Z. Olesnickio naujai „sumodeliuotą” vyskupo kepurę. Išlikusieji faktai byloja, kad „lietuvišką karūną” mini 1563 m. Krokuvos katedros lobyno inventorių. Jame įrašyta vyskupo sufrogano mitra, padaryta iš „lietuviškos karūnos” (10). Atrodytų, jog tai žinoma ir Lietuvos istorikams (11).

Šį įvykį su karūnomis labai panašiai nupasakoja ir Bychovco kronika (12). Tik čia pasakojama, kad Vytautui ir jo žmonai karūnos buvo gabenamos iš Romos, o Vytauto pasiuntinius jau Lvove pasiekė žinia apie Vytauto mirtį. Čia, taip kaip ir pirmame pasakojime, karūnas iš Vytauto pasiuntinių atėmė lenkai, pasielgė kaip ir jau girdėjome iš anksčiau minėtos slavų enciklopedijos: jas perkirto pusiau ir perkirstąsias puses prilydė prie Krokuvos vyskupo karūnos, kuri ir dabar tebėra Krokuvos pilies Šv. Stanislovo bažnyčioje. Tokią karūnos pagrobimo ir jos pritvirtinimo prie vyskupo kepurės versiją mūsų istorikai, ko gero, net ir nepatikrinę, laiko tik legenda, išlikusia iki XVI a. pradžios. Gal ir visai be pagrindo, nes apie Vytauto karališką karūną užsimenama 1526 m. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės atstovų reikalavime Lenkijos ir LDK karaliui Žygimantui Senajam, kur jis raginamas savo sūnų Žygimantą Augustą vainikuoti Krokuvoje esančia ar turinčia būti Vytauto Didžiojo karališka karūna. Gal toksai Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos bajorų reikalavimas nebuvo jau taip iš piršto laužtas? Kaip matėme iš pateiktos medžiagos, Krokuvos lobyno inventorių visgi 1563 m. mini „lietuvišką karūną”, iš kurios padaryta vyskupo sufrogano mitra.

Pabaiga kitame numeryje

Čekijos karaliaus Vytauto pasiuntinys Žygimantas Kaributaitis 1420 m. atvyksta į Prahą

„...aš didžiai branginu kiekvieną lietuvį...”

VIRGINIJA PAPLAUSKIENĖ

Birželio 19-ąją Maironio lietuvių literatūros muziejuje buvo minimos Antano Vaičiulaičio (1906–1992) dvidešimtosios mirties metinės. Renginyje dalyvavo iš Jungtinių Amerikos Valstijų atvykusios dvi rašytojo dukros – Danutė ir Aldona, o Joana jautriai sekė seserų darbus iš Baltimorės. Džiugu, kad rašytojo Antano ir Joanos Vaičiulaičių dukros rūpinasi savo Tėvo atminimo įamžinimu ir rūpestingu jo kūrybos puoselėjimu. Birželio 21-ąją Vilniuje, Rašytojų klube, buvo įteikta devintoji Antano Vaičiulaičio premija, kurią įsteigė profesoriaus Alberto Zalatoriaus iniciuota šviesios atminties Joana Vaičiulaitienė. Birželio 22 dieną Vilkaviškio bibliotekoje vyko literatūros ir dailės konkurso, skirto A. Vaičiulaičio kūrybai, nugalėtojų apdovanojimas. Mecenatės – rašytojo dukros Danutė, Joana, Aldona.

Vaičiulaitis kaip kūrėjas, vertėjas, literatūros kritikas subrendo Lietuvoje. Jis išgarsėjo kaip puikus novelės meistras, kelionių išpūdžių pasakotojas, o lyrinis romanas *Valentina*, parašytas ir išleistas 1936 metais, yra vienas romantiškiausių ir gražiausių meilės romanų lietuvių literatūroje. Vaičiulaičio kūrybą į Lietuvą sugrąžino profesoriai Albertas Zalatorius ir Vytautas Kubilius. 1989 metais išleista Antano Vaičiulaičio prozos rinktinė *Tavo veido šviesa*, o 1992 metais – kritikos straipsnių rinkinys *Knygos ir žmonės*. 2006 metais Rašytojų sąjunga išleido prozos rinktinę *Linksmam būti sunkiausia*.

Joana Vaičiulaitienė, perduodama Maironio lietuvių literatūros muziejui beveik visą rašytojo kultūrinį literatūrinį palikimą, pastatė savo vyrui įstabų paminklą. Rinkinys rūpestingai tvarkomas, tyrinėjamas, eksponuojamas, publikuojamas. 2006 metais šio straipsnio autorės monografiniu principu parengtas ir išleistas leidinys: *Antanas Vaičiulaitis. Archyvai*. Šiuo metu Vilniaus universiteto daktarė Neringa Klišienė rengia Antano Vaičiulaičio epistolinį archyvą, kuris bus išleistas atskira knyga. Norėčiau pastebėti, kad šiam darbui, skenuodama laiškus, daug jėgų ir laiko skyrė ir Maironio muziejaus Fondų skyriaus vedėja Reda Rėklytė. Šiuo metu planuojama ir siekiama, kad būtų pakartotinai išleista A. Vaičiulaičio kelionių knyga *Italijos vaizdai*. Tai vienas iš jo kūrybos perlų, bet neturėjęs pakartotinos laidos, todėl daugeliui skaitytojų nepasiekiamas. Antano Vaičiulaičio rinkinys yra vienas turtingiausių ir savičiausių... Jame atsiskleidžia ne tik Nepriklausomos Lietuvos, bet ir išeivių rašytojų kultūrinis literatūrinis gyvenimas Vokietijoje, Amerikoje. Beveik visi išeivių rašytojai, kultūros veikėjai susirašinėjo su Vaičiulaičiu, gyvenančiu Jungtinėse Amerikos Valstijose.

Atminimo vakaras suteikė galimybę ir vėl prisiliesti prie rašytojo gyvenimo ir kūrybos paslapties. Vaičiulaičio gyvenimo kelias, prasidėjęs Didžiuosiuose Šelviuose, driekėsi per Lietuvą, Prancūziją, Italiją, Vatikaną, Ameriką. Šiandien aš noriu praskleisti Antano Vaičiulaičio kultūrinio palikimo archyvalijas ir pakalbėti apie jo išskirtinį gyvenimo tarpsnį, praleistą Italijoje. Šis Vaičiulaičio gyvenimo tarpsnis trumpas, tik devyni mėnesiai, tačiau istorinių pervartų įtakoje pakeitė jo gyvenimą iš pagrindų. Laiškai, atsiminimai, dokumentai, nuotraukos byloja apie įdomų, bet skausmingą laikotarpį. Italijoje gimė jo įstabi kelionių knyga *Italijos vaizdai*. Joje surašyta viskas, ką rašytojas pamatė, patyrė Italijoje. Su ypatingu jautrumu jis piešia Italijos vaizdus, kuriuos kaip mozaikos gabalėlius surinko ir sudėjo širdin.

Tyrinėjant rašytojo gyvenimą, galima pastebėti jo biografijos faktų pasikartojimus. Baigęs Vilkaviškio *Žiburio* gimnaziją, iškeliavo į Kauną. Studijavo Lietuvos universitete lietuvių ir prancūzų kalbą bei literatūrą, pedagogiką, psichologiją. Prancūzų literatūros studijas gilino Grenoblio ir Sorbonos universitetuose. Atsidūrus Amerikoje, ir vėl studijos – šįsyk Fordhamo universitete, New Yorke, pasinėrė į anglų ir amerikiečių literatūrą.

Kaune mokytojavo Jėzuitų gimnazijoje, dirbo telegramų agentūroje ELTA prie Užsienio reikalų ministerijos, tuo pat metu suderindamas ir paskaitų apie naujausią lietuvių literatūrą skaitymą VD universitete. Atsidūręs Amerikoje, dėstė Mariana-polio kolegijoje Thompsone, profesoriavo Scrantono universitete. Dvidešimt penkerius metus dirbo *Amerikos balso* informacinėje agentūroje New Yorke, o vėliau Washingtone.

zų kalbų. 1940 metų pradžioje Vatikane, Lietuvos atstovybėje prie Šventojo sosto, atsirado atašė vieta. Užsienio reikalų ministro Juozo Urbšio įsakymu Nr. 32 „vasario 16 d. A. Vaičiulaitis paskirtas atache II kategorijos Lietuvos Pasiuntinybėje prie Šv. Sosto” (originalas saugomas MLLM).

Šioje Pietų Europos šalyje jau nuo seno lankytasi lietuvių – vieni atvykdavo studijuoti, kiti grožėtis menais, o kai kurie pasilikdavo ilgesniam laikui. 1926 metų vasario 15 d. Romoje buvo įkurta lietuvių draugija *Lituanika*. Jos veikla koncentravosi į kultūrinę ir savišalpos sritis. Draugijos rūpesčiu 1930 metais viena Romos gatvė pavadinta Lietuvos vardu – *Via Litvani*.

Lietuva vienintelė iš Baltijos valstybių turėjo Italijoje dvi atstovybes: vieną Romoje prie vyriausybės Kvirinale, kitą – Vatikane prie Šventojo Sosto. 1922 metų lapkričio 10 d. popiežius Pijus XI (tikr.

A. Vaičiulaičio 20-ųjų mirties metinių minėjimas. Iš kairės: Beata Vingraitė, aktorius Petras Venslovas, Virginija Paplauskienė, Aldona Vaičiulaitytė-De Bold, Danutė Vaičiulaitytė-Nourse. Zenono Baltrušio nuotr.

Tiek Lietuvoje, tiek Amerikoje buvo aktyvus spaudos darbuotojas, veiklus redaktorius. Lietuvoje redagavo ar bendradarbiavo *Ateityje*, *Pavasaryje*, *Pradalgėse*, almanache *Granitas*, *Naujojoje romuvoje*. Dalyvavo įkuriant Lietuvos rašytojų draugiją Kaune, išrenkamas išdininku. Redagavo lietuvių rašytojų draugijos žurnalą *Dienovidis*, buvo pagrindinis recenzentas žurnale *Židinys*. Amerikoje bendradarbiauja ar redaguoja tokius leidinius kaip *Studentų žodis*, *Amerika*, *Vytis*, *Darbininkas*. Kartu su Jonu Aisčiu, Stasiu Būdavu rūpinasi JAV Lietuvių rašytojų draugijos įkūrimu, išrenkamas revizijos komisijos pirmininku. Redaguoja pagrindinį kultūros, meno, literatūros žurnalą *Aidai*.

Norėčiau pabrėžti, kad Vaičiulaitis buvo vienas iš tų, kurie stovėjo prie Lietuvos pasiuntinybės pastato Kvirinale, kuomet turėjo būti nuleista vėliava... ir taip pat buvo vienas iš tų laimingųjų, kurie stovėjo 1988 metais Katedros aikštėje Vilniuje, kuomet po daugelio metų ir vėl buvo iškelta Lietuvos trispalvė.

„... likti be savo žemės, be savo krašto...”

Dirbdamas Užsienio reikalų ministerijos informacinėje agentūroje ELTA Kaune, Vaičiulaitis pasižymėjo kaip kruopštus ir pareigingas tarnautojas, puikus vertėjas iš vokiečių, italų bei prancū-

Achile Ratti, buvęs apaštališkasis Lenkijos ir Lietuvos vizitatorius) oficialiai pripažino mūsų valstybę. Popiežius visuotinai laikomas aukščiausiu moraliniu autoritetu, darančiu didelį poveikį tautų, valstybių ir tarptautinės bendruomenės gyvenimui. Ambasada prie Šventojo Sosto buvo viena iš nedaugelio LR diplomatinių atstovybių, be pertraukos veikusių per visą sovietinę okupaciją. Vatikanas nepripažino . prievarta įvykdytos mūsų šalies aneksijos.

1940 m. kovo 5 d. Vaičiulaitis prisistatė savo tiesioginiam viršininkui Vatikane ministrui Stasiui Girdvainiui ir ėmėsi atašė darbo. Tarp jų užsiėmė šilti ir draugiški santykiai. Vaičiulaitis tvarkė raštvedybą, atsakinėjo į raštus, vertė iš prancūzų ir italų kalbų. Su parengtomis ataskaitomis apie įvykių eigą Lietuvoje jis nuolat lankėsi Vatikane. Vaičiulaitis vienas arba kartu su S. Girdvainiu dažnai svečiuodavosi Lietuvos atstovybės rūmuose Kvirinalo kalvoje. Ji buvo įsikūrusi prestižinėje Romos vietoje, greta tuomečio Italijos ministro pirmininko rezidencijos Nomentanoje. Ši pastatą Lietuva įsigijo išsimokėtinai 1937 m. Nuo 1939 m. ambasadoriaus pareigas ėjo Stasys Lozoraitis. Jis buvo vienas iš itin patyrusių lietuvių diplomatų, nuo 1919 m. tarnavęs Vidaus reikalų ministerijoje, vėliau perėjęs į Užsienio reikalų ministeriją.

Tęsinys kitame numeryje

Vasaros darbai ir šventės žemaičių Versalyje

LIUDVIKAS POCIUS

RŪMAI

Dėl savo elegantiško grožio ir vaizdingo parko Versaliu dabar dažnai pavadinamas Žemaičių dailės muziejus (ŽDM), įsikūręs buvusiuose kunigaikščio Mykolo Oginskio dvaro rūmuose Plungėje. Iš kurios pusės beatvyktum – nuo geležinkelio stoties, iš miesto centro Laisvės alėjos gatve per vaizdingojo Babrungo tiltelį ar pro centrinius vartus, pro vešlią parko žalumą – iš tolo tyru grožiu šviečia dabar jau visiškai restauruota centrinių M. Oginskio dvaro rūmų išorė. Išvalyti tvenkiniai, rekonstruoti ir pertvarkyti tilteliai, tvarkomi takai, palaipsniui nuo atsitiktinių medžių ir krūmų apvalomas parkas. Savo eilės laukia kiti dvaro ansamblio pastatai, kurių čia net dešimt.

Trumpam grįžkim į praeitį, kai parkas ir dvaro ansamblis kūrėsi buvusio žemaičių šventojo miško – Alkos – vietoje. Ją primena dar gyvas vienas seniausių Lietuvoje Perkūno ąžuolas. Čia buvo kuriamas ir 60 ha parkas su 7 tvenkiniais ir kaskadomis. Jis laikomas vienu gražiausių mišraus pobūdžio parkų visoje Lietuvoje. Ant aukšto Babrungo kranto 1879 m. pagal vokiečių architekto Karlo Lorencio projektą buvo pastatyti centriniai rūmai, pasižymėję išorės architektūrine darna ir puikiais interjerais. Bet neramus laikas ir įvykiai negailėtingai niokojo rūmus. Galbūt gaisras Antrojo pasaulinio karo metu ir atmosferos poveikis būtų rūmus pribaižęs, jei ne sovietmečiu čia įsikūręs statybininkus ruošęs technikumai. Naujieji šeiminkai rūmus „pertvarkė“ pagal savo poreikius, gerokai pažeisdami pastato planinę struktūrą, tačiau bent išsaugojo nuo sunykimo.

Tokią padėtį paveldėjo 1994 m. besikuriantis Žemaičių dailės muziejus, kai labai daug ko trūko – tik ne optimizmo ir entuziazmo. Jau pradžioje, be savo nuolatinės kultūrinės edukacinės ir mokslinės veiklos, muziejus užsibrėžė išsaugoti dvaro architektūrinį ir parko paveldą, grąžinti į Tėvynę išėivijoje kūrusių žemaičių dailininkų kūrybinį palikimą ir kolekcijas, rinkti, saugoti ir eksponuoti Žemaitijos ir pačios Plungės regiono dailės, etnokultūros vertybes, knygas, dokumentus. Muziejus, nelyginant koks augalas, sakytum pats savaimė augo, tvirtėjo, plėtė savo veiklą. Jame nuolat vyksta įvairūs renginiai, muzikiniai vakarai, konferencijos, plenerai ir kt., tačiau matomiausia veiklos sritis yra parodos. Jų per metus surengiama dvi trys dešimtys, neskaitant tų, kurios iš centrinio muziejaus fondų ir kolekcijų yra arba bus rengiamos muziejaus padalinyje Bukantėje, rašytojos Žemaitės gimtinėje ar poeto Vytauto Mačernio memorialiniame muziejuje.

FONDAI

Įsiteisina gražus paprotys muziejui padovanoti dailės kūrinius. Taip per muziejaus gyvavimo

M. Oginskio rūmai – Žemaičių dailės muziejus

laiką fondai praturtėjo daugiau kaip 3000 pačių dailininkų padovanotų kūrinių. Tarp jų yra užsienyje gyvenusių ir kūrusių dailininkų Antano Galdiko, Juozo Bagdono, Vytauto Igno, Telesforo Valiaus, Vaclovo Rato, Prano Gailiaus, Magdalenos Stankūnienės, Lietuvos dailininkų Vytauto Valiaus, Donato Valatkos, Igno Budrio, Algimanto Švažo, Valerijono Jucio, Giedrės Bulotaitės, Arvydo Každailio, Dalios Matulaitės ir daugelio kitų kūrinių. Gausūs ir tautodailės rinkiniai su Stanislovo Riaubos, Vytauto Majoro, Adomo Senkaus, Aniceito Puškoriaus, Vytauto Jaručio, Vytauto Ulevičiaus kūrinių. Šalia profesionaliosios kūrybos – senosios liaudies skulptūros, kryžių pavyzdžiai, gausi etnografinė medžiaga, prof. Igno Končiaus archyvas, prof. Zenono Ivinskio biblioteka, kiti retieji spaudiniai, dokumentai, knygos.

RENGINIAI

Greta parodų svarbus renginys yra nuo 2006 m. kasmet vykstantis Tarptautinis kunigaikščio Mykolo Oginskio festivalis. Jo idėja išaugo iš paties M. Oginskio neeilinio dėmesio muzikai. Pravartu prisiminti garsųjį jo polonezą „Atsisveikinimas su Tėvyne“, kuris dabar skamba kaip festivalio šaukinys. Jau anais laikais dvaras turėjo orkestrą ir muzikos mokyklą, kurioje savo muzikinio gyvenimo kelią pradėjo ir M. K. Čiurlionis. Festivalio programoje – daug puikios muzikos ir atlikėjų, tokių kaip „La Scalos“ operos solistė Serebella Frachini, smuiko virtuozas Christianas Frattima, pianistas Petras Geniušas; čia ne kartą su savo orkestru koncertavo maestro Juozas Domarkas, Gintaras Rinkevičius, džiazo muzikantas Petras Vyšniauskas, maestro Saulius Sondeckis, Gintarjus Soroka iš Baltarusijos, „Ąžuoliuko“ choras, Klaipėdos simfoninis ir Vilniaus kamerinis orkestrai ir daugelis kitų muzikinių kolektyvų bei

Parodos laureatė Neringa Poškutė

atlikėjų. Festivalio renginiai nesikoncentruoja vien tik Plungėje, jie paplinta po visą Žemaitiją, po rajonų centrus ir miestelius.

PARODOS

Kultūros decentralizavimo ir žemaičių kūrybos apžvalgos aktualumą gerai suprato prieškaris poetas, žemaičių „Alkos“ muziejaus direktorius Pranas Genys. Jis drauge su grafiku Pauliumi Augiu-Augustinavičiumi subūrė po visą Lietuvą išsibarsčiusius žemaičius dailininkus, tikėdamiesi pamatyti bendrąją to laikotarpio kūrybinių resursų ir aktualijų vaizdą bei tendencijas. Pirmoji paroda, subūrusi 17 autorių su 115 tapybos, grafikos, skulptūros, keramikos kūrinių, įvyko 1938 m. Telšių pradžios mokykloje ir susilaukė didelio visuomenės bei spaudos susidomėjimo. Sėkmės paskatinti rengėjai tvirtai apsisprendė siekti, kad žemaičių dailės parodos būtų rengiamos kas dveji metai. Taigi jau Telšių „Alkos“ muziejuje 1940-ais metais surengta 2-oji žemaičių meno paroda, o 1943-aisiais, nepaisant sunkumų, susijusių su karo metais, ir 3-ioji. Tose parodose dalyvavo 54 autoriai,

Irenos Vabalienės darbai

Nukelta į 5 psl.

Atkelta iš 4 psl.

pateikdami per 430 kūrinių. Dauguma dalyvavusių autorių, tokių kaip P. Augius-Augustinavičius, A. Galdikas, A. Gudaitis, Č. Kontrimas, B. Pundzius, V. Ratas-Rataiskis, L. Kazokas, L. Truikys, T. Valius, P. Kalpokas, K. Šimonis, V. Vizgirda, A. Žmuidzinavičius, J. Vienožinskis nūnai yra nacionalinės dailės istorijos dalis.

Minėtų parodų tada nebuvo reikalo tituluoti pasaulinėmis, nes visi gyveno ir kūrė Lietuvoje. Vėliau karo audros daugelį išblaškė po platų pasaulį ir graži tradicija nutrūko. Tik 1989 m., prasidėjus Lietuvos Atgimimui, kaip jau minėta, kilo idėja pratęsti prieškario žemaičių dailininkų apžvalginių parodų tradiciją, kviečiant dalyvauti joje ir užsienyje gyvenančius kolegas. Pirmoji paroda surengta Klaipėdoje, vėliau, nuo 1994 m., estafetę ir organizacinius rūpesčius prisiėmė Žemaičių dailės muziejus, pateikdamas ekspozicijoms nuosekliai tvarkomus ir atkuriamus kunigaikščio M. Oginskio rūmus. Čia buvo surengtos jau penkios Pasaulio žemaičių kūrybos parodos ir daugiau kaip 300 profesionaliojo meno, tautodailės, personalinių, grupinių ir teminių parodų.

Meno mylėtojai, o ypač dailininkai vėl nekantraudami laukė šių metų birželio 9-osios, t. y. 6-osios Pasaulio žemaičių kūrybos parodos ir kitų programoje numatytų renginių, tarp kurių – plati Žemaitijos tautodailininkų kūrybos paroda Biržuvėnų dvare, Amžinybėn išėjusių dailininkų kūrinių ekspozicija, žemaičių studentų darbų paroda rytinėje M. Oginskio dvaro officinoje, Dailės akademijos Telšių fakulteto studentų diplominių darbų pristatymas Telšiuose.

Pasibaigus metų pradžioje veikusioms personalinėms G. Bulotaitės, G. Vasionio, V. Ylos, L. Počiaus ir kitoms parodoms, muziejininkai per mėnesį laiko turėjo atlikti visus 6-osios parodos organizacinius, dokumentavimo, katalogo ir kitus leidybinius darbus, parengti ekspozicijas. Tuo pačiu laiku dar vyko baigiamieji muziejaus filialo Bukantės dvaro restauravimo darbai. Bet viskas buvo padaryta, kad ši meno šventė laiku ir sklandžiai vyktų. Diena buvo puiki, šurmuliavo svečiai ir dalyviai, aidėjo muzika, savo užduotis vykdė paslaugūs, pasitempę muziejininkai, bandantys paslėpti pasiruošimo dienų įtampą ir nuovargį.

Būtina stabtelėti ties esminiu parodos momentu – nominacijų ir apdovanojimų paskelbimu. Parodos meno taryba nutarė už temos istoriškumą ir interpretaciją apdovanoti tapytoją Vyda Pinkevičių, už profesionalumą – tapytoją Ričardą Zdanavičių, už inovatyvumą – Neringą Poškutę, o papildoma nominacija už amatą ir meistrystę paskirta Virgilijui Mikuckiui.

Šių metų paroda buvo dedikuota 2013 m. rengiamam Žemaitijos krikšto 600 metų jubiliejui, tačiau tik vienas kitas autorius šią temą gvildeno. 112 parodos dalyvių savo 350 pateiktų kūrinių sprendė savas temas ir formos problemas. Tapybos, grafikos, skulptūros, tekstilės, keramikos, metalo plastikos kūriniai vos sutilpo rūmų II aukšte. Ansamblio rytinėje officinoje surengta žemaičių studentų, o birželio 16 d. Biržuvėnų dvare atidaryta ir 110 Žemaitijos tautodailininkų kūrybos paroda. Tokia renginio aprėptis, tačiau jo pagrindą ir dėmesį sudaro profesionaliosios dailės ekspozicija, atspindinti visos Lietuvos dabartinio laikotarpio lygius ir tendencijas. Dominuoja jaunoji kūrėjų karta. Paroda yra gana marga patirtimis, stilistika, meniniu lygiu, tikslais bei interesais. Ją norisi palyginti su žydinčia birželio pieva. Įvairovėje glūdi jos vertė ir prasmė, kai atsiskleidžia gyvybingoji, nuolat atsinaujinanti kūrybos energija ir dvasia. Apžvalginio pobūdžio parodų šiandien labai trūksta, todėl džiugu, kad ši spraga čia užpildoma ir pati savaime tampa svarbiu mūsų dailės gyvenimo reiškiniu.

Šį kartą kukliai atrodė užsienio žemaičių flankas. Tik trys damos – Ona Kanavolaitė-Čepelienė (JAV), Dalia Statkutė-Antanaitienė (Australija) ir Marija Griniuk (Danija) savo dalyvavimu ir kūryba palaikė „pasauliškumo“ statusą. Gal tai, kad nebėra keliavimo ir bendravimo suvaržymų, ėmė ryškėti tendencija, kuri nejučiomis perša mintį grįžti prie pirmosios žemaičių dailės parodos išeities pozicijų ir pratęsti jų skaičiavimą. Taigi busiama 2016 m. paroda būtų laikoma dešimtąja. Žemaitiškumo genas parodoje taip pat nėra toks ryškus, kaip galbūt to norėjosi ir buvo tikėtasi. Saviti žė-

Šeštosios Pasaulio žemaičių kūrybos parodos akimirkos

maitiško būdo, mentaliteto ir etnoso bruožai egzistuoja kaip faktas ir kaip stereotipas, bet mūsų mąstytojas Vydūnas siūlė žvelgti plačiau, primindamas, kad „kiekvienas žmogus yra reiškinys savo laiko ir savo tautos“, o giluminės žemaičių žemės šaknys, papročiai, tradicijos visados maitins kūrybą ir atsiskleis joje per dvasią ir formą.

Muziejininkų darbas daug kuo primena bičių triušą, pilną nuoseklumo, kantrybės ir atkaklumo. Žemaičių dailės muziejus jau išaugo savo vaikystės ir paauglystės drabužių ir, baigdamas savo veik-

los dvidešimtmetį, tampa ryškiu meno, o plačiąja prasme – kultūros židiniu, jau pelniusiu Plungei Žemaitijos kultūros sostinės vardą.

Renginiai ir šventės įvyksta ir praeina, o darbai nenutrūksta. Metų pabaigoje, pasibaigus renginiams, centriniai rūmai bus bent porai metų uždaryti. Panaudojant iš Europos Sąjungos gautas lėšas, čia vyks sudėtingi vidaus pertvarkymo ir autentiškų interjerų atkūrimo darbai, atskleisiantys tikrąjį M. Oginskio rūmų grožį. Prasidės kokybiškai naujas muziejaus gyvenimo etapas. □

Vydas Pinkevičius. „Nukryžijavimas“

ADOMĄ IR IEVĄ PAKERĖJO PILIULĖ

Apie Mary Eberstadt knygą „Adam and Eve after the Pill”

KĘSTUTIS A. TRIMAKAS

Šventojo Rašto Pradžios knygoje pasakojimas apie Adomo ir Ievos sugundymą nėra šiaip sau istorijėlė. Jis yra vienas iš giliausių, prasmingiausių pasakojimų, kurio gelmė žmonėms neišsemiama. Jis byloja, kaip blogis atsirado žmonijoje ir kad žmonės yra patys atsakingi už blogio pasirinkimą. Jie tapo pakerėti gundytojo pažadintu žalingu, juos žlugdančiu įnoriu: „Jūs būsite dievai!” Pirmieji tėvai žiauriai apsigavo. Žiauriai apsigauva ir šių laikų vyrai ir moterys, kurie nebenori būti tėvais. Savo knygai autorė Mary Eberstadt parinko labai tinkamą pavadinimą: „Adam and Eve after the Pill” (Ignatius Press, 2012 m.): Adomas ir Ieva, paragavę uždrausto vaisiaus – piliulės. Faktais pagrįsta knygos išvada: jie tapo nelaimingi. Kaip iš to išsigelbėti?

Šie modernūs laikai atriedėjo ne su vienais ralais, kurie triuškiną „varžančias” tradicines pažiūras. Įvyko ne viena revoliucija. Tarp jų – sekso revoliucija. Į ją ypatingą dėmesį atkreipė Harvardo universiteto sociologijos departamento steigėjas prof. Pitirim Sorokin. Savo studijoje „The American Sex Revolution” (1956 m.) jis rašė: „Sekso obsesija bombarduoja mus be perstojo, nuo lopšio iki kapo, visose gyvenimo srityse, beveik kiekviena mūsų veikimo, jausmo bei galvojimo žingsnyje” (54 psl.). Jau tada jis teigė, kad toji sekso obsesija neišvaduoja iš varžtų, bet pavergia ir veda į „sekso anarchiją”.

Viena ryškiausių sekso revoliucijos pasekmių iškėlė Ieva *Adam and Eve after the Pill* (Adomas ir Ieva po piliulės) knygos autorė Mary Eberstadt (2012). Ji yra viena iš tų, kurie sekso revoliucija sieja su kontracepcijos (priemonės sukliudyti apvaisinimą) piliule. Knygoje kalbama apie tai, kokios pasekmės atsiskleidžia Vakarų visuomenėje po to, kai buvo pradėtos plačiai vartoti kontraceptinės piliulės. Tyrimų atskleistas negerovės ji suskirstė pagal žmonių grupes.

1) **Moterims.** Nors šiais laikais Amerikoje moterys yra pasiekusios tokių teisių ir laisvių, kaip niekada anksčiau – tokių, kurių norėjo pasiekti šeimoje, darbe ir visuomenėje, tačiau rasta, kad jos pačios šiais laikais jaučiasi nelaimingos. Taigi pastebėtas paradoksas: laisvė turėtų atnešti pasitenkinimą, tačiau moterys to nejaučia. Priešingai, jos jaučiasi nelaimingos. Aptikta, kad sekso revoliucija uždeda ant jų naštą, kuri joms yra didesnė ir sunkesnė, negu vyrams (štai kuo moterys yra susirūpinusios: Betsey Stevenson and Justin Wolfers, „The Paradox of Declining Female Happiness”, *American Economic Journal*, no. 2, 2009 – apie moterų mažėjančios laimės paradoksą; Amanda Marcotte, „For Many, Marriage is Sexless, Boring, and Oppressive: Time to Rethink the Institution”, *AlterNet*, 2009.07.01 – daugeliui vedybos yra belytės,

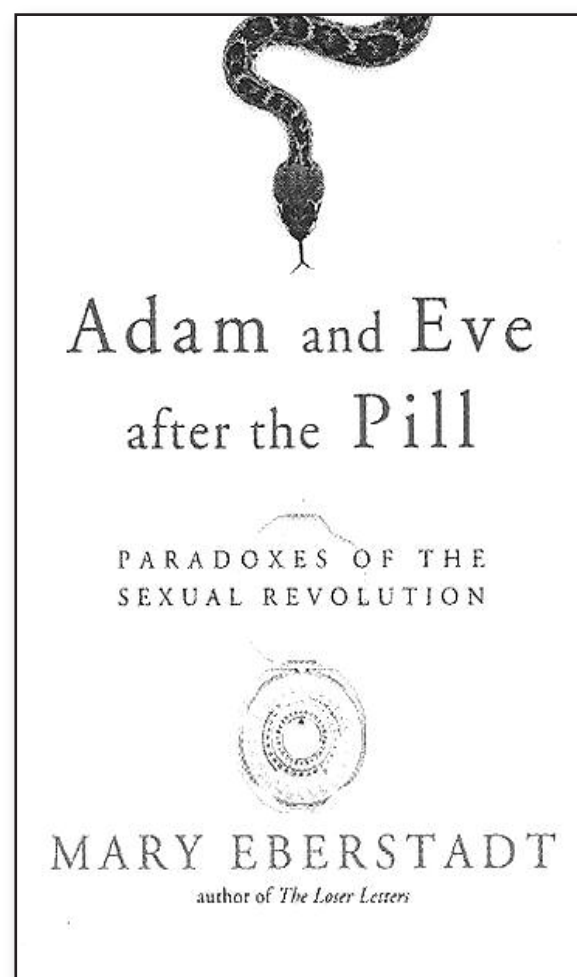
nuobodžios ir pilnos „priespaudos”, tad laikas tą instituciją persvarstyti (supraskite – panaikinti); Sandra F. Loh, „Let’s Call the Whole Thing Off”, *Atlantic Magazine*, 2009.06.29 – siūlo visą tą (vedybų) reikalą atšaukti, taigi – panaikinti.

Šio straipsnio autorius prideda dar vieną priežastį, kodėl „išsilaisvinusios” moterys yra nelaimingos; ogi todėl, kad jos vengia motinystės. Tai patvirtina ankstesni moterų apklausų atsakymai, kuriuose jos nurodydavo motinystę kaip didžiausią jų asmeninės laimės šaltinį, bet šiais laikais daug moterų nebenori tapti motinomis – nebenori tos naštos, tad vartoja kontraceptinę piliulę.

2) **Vyrams.** Vyrai šiais laikais, turėdami lengvai prieinamą galimybę kontracepcija ar abortais išvengti vaikų, naudojami gyvenimu: pratęsia paauglystės ar bernystės laiką savo pasismaginimui, iš viso atidėdami ar net vengdami tiek vedybų, tiek vaikų. Kai kurie pasitenkina pornografijos įpročiu, nebereikia žmonos ar kitos moters (šaltiniai: Joseph Epstein, „The Perpetual Adolescent and the Triumph of the Youth Culture”, *Weekly Standard*, 2004.03.15 – apie vyrus kaip amžinus paauglius; Diana West, „The Death of the Grown-Up”, 2007 – apie tai, kad suaugusieji „išmirė”; Naomi Wolf, „Is Porn Driving Men Crazy?”, *Project Syndicate*, 2011.06.30 – apie tai, kad pornografija vyrus „varo iš proto”).

3) **Vaikams.** Autorė surinko tyrimų rezultatus dėl pasekmių vaikams, bet ypač tai, kad jų pačių yra ne tik vengiama (juk tam naudojama kontracepcija ir abortai), bet ir patys vaikai yra tapę sekso (revoliucijos) aukomis, nes slapta lytiškai išnaudojami. Žiniasklaida į paviršių iškėlė kunigų nusikaltimus, tačiau ne vien jie, bet ir mokyklų mokytojai bei vaikų globotiniai, net ir tėvai išnaudojo juos, tik žiniasklaidai tai nebuvo reikšmingas skandalas. Liberalieji sluoksniai ėmė net teisinti, kad tai nėra žala vaikams. Autorė rinko šaltinius, rodančius, kad lytinis išnaudojimas vaikams daro didelę žalą, žr. pvz. Kate Harding, „Reminder. Roman Polanski Raped a Child”, *Salon*, 2009, 09, 28.

4) **Universiteto studentams.** Nemaža dalis studentų ipinami į piktnaudžiavimą alkoholiu, dažnai

susiejamu su „laisvu” seksu. Studentės, kaip „išsilaisvinusios” moterys, turi būti „laisvos,” ypač vyrų atžvilgiu – pastariesiems tai proga pasinaudoti. Žinoma, ir jie, ir jos drąsesni, kai čia pat piliulė. Tarp kitų šaltinių, šis akis atveriantis reportažas: „2007 Campus Assault Study”, kuriame išspausdintos beveik 7000 studentų apklausos išvados.

Ši autorė – ne vienintelė. Yra ir kitų autorių, kurie yra aprašę kontracepcijos piliulės naudojimo ir sekso revoliucijos žalą: pvz., kad tarp vyrų ir moterų yra atsiradusi nepagarba (moterų – vyrams, o vyrų – moterims) ir net pyktis, užslėptas ar net iškylantis į paviršių.

Kodėl moterys ir vyrai nelaimingi?

Knygos autorė stengiasi atsakyti, kodėl moterys (o taip pat ir vyrai) nelaimingi: tada, kai laisvė ir lytis, kurių jie taip siekia, yra taip lengvai pasiekiamos. Ji teigia, kad gal žmonės stokoja romantikos (53 psl.). Romantikos stoka – sekso perteklius. Vaizduotė apnuodyta seksu, o nėra romantikos. Vyras ir moteris nebeatranda vienas kito. O jie galėtų romantika apsupti vienas kitą.

Čia autorė sustoja. Mano įsitikinimu, ji per greit sustoja. Vyrai ir moteriai reikia romantikos, bet ne vienas į kitą žiūrėti, o vienas kitą atrasti naujai savo bendrų vaikų tėvystė ir motinystė. Jų dėmesio apgaubti tebūna jų vaikai, kuriuos jie kartu sukūrė gyventi. O jie viens kito meilę dabar patvirtina bendru rūpesčiu – vienas kitu ir savo vaikais, o su laiku – dar plačiau – pasaulimu bendruomenėje ir kreipimuisi į Dievą, kuris ir juos pačius nori padaryti savo laimingais vaikais. Štai kokios turinčios romantikos reikia. Tai nauja atsakinga romantika, kurią jie taip neišmintingai buvo atmetę, smagumo įgeidžiu tikėdamiesi patys tapti „dievais”. □

Gustavo Dore graviūra „Adomas ir Ieva”

– Tu mano, mano ir tik mano, niekam tavęs neatiduosiu! – spausdama glėbyje žaislinį avinuką šnabždėjo Elena Skujūtė. Mama irgi panašiai sakydavo, sugriebusi tėvą už rankos; tėvas jas vis tiek paliko.

Dabar Elena vedasi už rankos savo penkiametį sūnų Matą Skujų, jie eina apžiūrėti kambario, kurį galbūt pavyks nebrangiai išsinuomoti. Balandžio pabaiga; švelnūs salotinių lapelių trupiniai nubėrę medžius lyg gyvybingi jaunystės spuogai, skaistus beržynas, iš toli šviečia jo laibi *kaulai*; moters kaulai, sušnibžda Elena.

– Ką pasakei, negirdžiu? – irzliai klausia sūnus, jis nuolat visko klausinėja.

Ji neatsako; čia taip gražu, kad gniaužia kvapą ir norisi verkti. Arba paimti vaiką į rankas ir bėgti, kol neteks visų jėgų ir mirs, nugyvenusi tokį pagreitintą, beprasmį, ekstatiško greičio sutrupintą gyvenimą.

Elena pažįsta šį priemiesčio rajoną prie Vilnelės, kur geltonai dažytuose mediniuose namukuose gyvena kelios sentikių šeimos. Kartą čia klaidžiojo, irgi pavasarį, iki ausų įsimylėjusi, dar studijavo tada ir iš mandrumo vis apsirišdavo galvą gėlėta skara – taip patiko jos vaikinukui. Tada prie jos prikibo toks girtas sentikis pelenų spalvos barzda, vijosi ją pakrante ir gašliai šūkčiojo:

– Slušaj, pastoj!.. Ty vet’ staraverka, pravda? Slušaj, duša, ja ženu iščiu!.. Da ne sebe, synu svojemu!.. Ei!..

Jis svirinėjo, užsispyręs klibikščiauo Elenai iš paskos lyg pasenęs, bet vis dar poruotis trokštantis varnas, o ji, beveik nesuprasdama, ką jis ten šūkauja, uždususi, išsigandusi, skuodė tiesiai per dilgėles, skaudžiai nusiidilgindama kojas. Su vaikinuku jie tąkart nesusitiko; tai jis paskyrė pasimatymą tokioje atkampioje, *romantiškoje* vietoje. Jis buvo slapukas, *originalus*, ir mėgo ją pakankinti. Gaila, kad Elena tą suprato ne iš karto. Bet Matukas buvo ne jo.

Namas, kurio ieškojo, stovėjo už sentikių rajonėlio, kitame upės krante – mūrinis, dviaukštis, ir, tą Elena pagalvojo iš karto, – nelabai jaukus. Bet jai buvo tekę gyventi įvairiuose namuose, įvairiose vietose, ji mokėjo prisitaikyti.

– Šitas, – parodė ji sūnui.

Uždusęs, surūgęs, po darželio pavargęs ir greičiausiai kaip visada alkanas, jis tik suraukė antakius.

Duris atidarė aukštas vyras su smėlio spalvos šortais ir prasagstytais marškiniais, pro kuriuos švietė liesa, raumeninga, tamsiai įdegusi krūtinė. Elena iš karto suprato, kad jis ir bus šeimininkas, ir dar – kad gyvena vienas, kažkas jo povyzoje tą sakė. Buvo kokia dešimčia metų už ją vyresnis, vadinasi, dar jaunas, tamsiais trumpai kirptais plaukais ir neįžvelgiamu intraverto veidu. Jo basos pėdos ant šviesių pušinių grindų atrodė didžiulės ir baisios, lyg roplio letenos. Elena pajuto įtampą, kokią dažnai ir aštriai išgyvendavo kai kurių vyrų akivaizdoje kaip vienišas ir beginklis moteriškos lyties žvėrelis.

– Labas vakaras, – maloniai pasisveikino ji.

– Kas čia? – dėbelėjo į Matuką šeimininkas.

– Mano sūnus, telefonu juk sakiau, kad būsiu su vaiku.

– Su naminiais augintiniais nepriimu.

Jai net lūpa atvipo. Ir tik šeimininkui nusišiepęs pagaliau suprato, kad tai – juokelis. Dingtelėjo, kad gal ir jai iš mandagumo reikėjo šyptelėti.

– Na gerai, brangieji, eime, parodysiu jūsų kamaraite, – pasakė šeimininkas jau draugiškiau, tik truputį iš aukšto. Jo bosas skardėjo per garsiai net tada, kai stengdavosi kalbėti tyliai. Jis visas buvo per daug masyvus ir kažkoks gluminančiai, žeidžiančiai svetimas – tą ji pajuto iš karto. Bet jau neturėjo kur trauktis, paskubomis nesumetė, kaip išsisukti. Namas ir jo šeimininkas tiesiog įtraukė; ji pasidavė. Be to, vieta buvo tikrai gera: medžiai ir upė, autobuso stotelė šalia, o nuo pašto skyriaus, kuriame teta ją įtaisė dirbti, iki vaiko darželio galima nuvažiuoti autobusu vos per penkiolika minučių. O ir kaina – simbolinė. Taip Elena raminosi, kai liko viena su vaiku pirmame aukšte, aštuoniolikos kvadratų butuke su nešildoma belange virtuvėle, kur už kartoninės širmos dar buvo įrengtas dušas ir klozetas. Šeimininkas gyveno viršuje, jo žingsniai girgždėjo jiems virš galvų kaip atsargūs tykančio roplio grybšniai.

Jie atsikraustė kitą vakarą; atvažiavo su taksi, nes viena nepanešė drabužių, knygų, keleto indų ir

Aldonos Ruseckaitės nuotr.

LAURA SINTIJA ČERNIAUSKAITĖ NEKALTUTIS

Novelė, šiais metais apdovanota Antano Vaičiulaičio premija

žaislų. Visas jų turtas tilpo į keturis didelius šiukšlių maišus, kurie buvo labai patogūs ir jau ne pirmą sykį pasitarnavo kraustantis. Žaislus Elena sukrovė į savo kelionių kuprinę ir užkabino sūnui ant pečių. Jis zyzė ir skundėsi, bet ji paliepė: „Būk vyras!“; ir to pakako. Šeimininkas, atrodo, dar nebuvo grįžęs, bet ji turėjo raktus.

Elena nepastebėjo, neišgirdo, kada į kiemą įsuko raudona šeimininko „Toyota Corolla“. Ji visą vakarą tvarkėsi, dėliojo daiktus ir kantriai atsakinėjo į nesibaigiančius vaiko klausimus. Net balso nė karto nepakėlė, kad tik naujoje vietoje jam būtų jauku. Apie devynias, kai jau nusiprausę skaitė lovoje pasaką, viršuje staiga ėmė kalti. Kalti ir grežti. Garsai buvo siaubingi, pranašavo nelaime, juodu su Matuku krūpčiojo, gūžėsi ir dangstėsi ausis, niekaip negalėdami užmigti. Bet ji nieko nedarė.

Praėjo savaitė; vieną rytą atitraukusi užuolaidas Elena apsalė: kiemo viduryje didžiulė kuprota obelis pražydo lyg vatos kalnas. Ją apėmė gerai pažįstamas, sunkiai ištveriamas ilgesys. Ilgai stebėjo miegantį sūnų, ir buvo taip gaila jo, ir savęs, bet ypač jo.

Su šeimininku matėsi vos keletą kartų, prasišienkdavo vakarais; buvo šilta, juodu su Matuku vakarienai davė atsiderę į kiemą duris. Vieną tokį vakarą šeimininkas pasiteiravo, ar gerai jie išsikūrė, ir daugiau nekreipė į juos jokio dėmesio. Tik po devintos pašėldavo kalti ir grežti; tuose garsuose Elena tarėsi juntanti neapykantą.

Vieną vakarą jis išlipo iš mašinos, prasisagstė kostiumą, apsižvalgė po kiemą ir prasitarė, kad čia trūksta gėlių.

– Amžinatilsį mama mėgo tulpes, tik kaip ir kada jas sodint? – stovėdamas kiemo vidury šnekėjo šeimininkas. Elena iš karto suprato, ką turi daryti. Ji nupirko našlaičių kerų: smulkių, sodriai violetinių žiedų su geltonomis burnelėmis ir pasodino abipus tako, kuris vedė per kiemą nuo vartų iki namo. Vakare šeimininkas sustojo ant tako ir apžiūrėjo gėles. Elena ir vaikas sėdėjo ant savo slenksčio, ji gėrė arbatą ir ilgai įkalbinėdama, leisdama Matukui žaisti, mėgino sumaitinti jam avizinę košę.

– Našlaitės? Jūsų sesutės, ar ne? – pagaliau nutaikęs į ją pašaipų žvilgsnį ištarė šeimininkas. Elena tik iš tono pajuto, kad ją pašiepia; žodžių prasmę suprato vėliau. Jis nusijuokė ir praeidamas suvėlė Matukui plaukus. Jam lipant lauko laiptais į antrą aukštą, Elena iškėlė galvą ir garsiai pasakė:

– O ar kada pastebėjot, kad našlaitės žiedas savo konfigūracija primena orchidėją? Gal jos net giminingos?

Šeimininkas sustojo ant laiptų ir mažiai, mažiai ir kažkaip kandžiai išsižiūrėjo Elenai į veidą. Ji sutriko; jis aiškiai tuo mėgavosi.

– Nenorėkite būti protinga, iš to nieko gera.

Ir užlipo aukštyn, tyliai, patenkintas, lyg kati-

nas užvėrė duris.

Nuo tų jo žodžių Elenai visą naktį buvo bloga. Suprato, kad daugiau negali sakyti nieko panašaus. Gal ir gerai. Juk nebūtina šeimininkui patikti, su juo draugauti, tą ji žinojo. Svarbu tvarka, ir laiku sumokėti pinigų.

Apskritai naujoje vietoje abu su Matuku prastai miegojo.

Ji vengė susitikti su šeimininku, o netyčiom susidūrusi tik pasisveikindavo ir skubiai nuleisdavo akis. Atrodo, jam tai tiko. Bet vieną šeštadienį jis prikibo.

Elena dar iš vakaro paliko Matuką nakvoti pas pusseserę, kurią šis mylėjo; visą dieną tvarkėsi, paskui puošėsi, rengėsi eiti į draugės gimtadienį. Apsivilko savo mėgstamą šilkinį sijoną stambiomis baltomis aguonomis mėlyname fone, pasileido šviesius, silpnučius, ties smilkiniais lyg vijokliai pasigarbiniavusius plaukus. Jos neryškus, kasdien menkai padažomas veidas galėdavo staiga nušvisti momentiniu grožiu, tai priklausė nuo nuotaikos, o šiandien ji iš pat ryto buvo puiki. Šeimininkas šmėžavo kieme iki pusės nuogas, su šortais, nes buvo karšta. Jis krapštėsi altanoje, kažką ten tvarkė. Viduje buvo tvanku, bet Elena nepravėrė lango, kad nereikėtų su juo sveikintis. Vakare, kai jai atėjo laikas išeiti, šeimininkas vis dar tupėjo altanoje ir taisė suolelį, pasistačius ant stalo atkimštą alaus butelį. Ji išnėrė į kiemą švytėdama sijono aguonomis ir palaidais plaukais, užrakino duris ir artėdama prie altanos (mat takelis vingiavo pro ją)

laukė momento, kada galės pakelti akis ir pasisveikinti su šeimininku. Jis laukė jos atsitiesęs, prisi-merkęs ir blizgantis, toks didžiulis.

– Išeini?

Elena pajuto, kad šeimininkas ją tujina ne įžuliai, bet todėl, kad jo mintyse ji užima didesnę vietą, negu įsivaizdavo. Tai pamalonino, bet ir vertė įsitempti.

– Taip, – atsakė ji.

– Kur?

– Į svečius.

– Kada grįši? O kur, beje, vaikas?

– Pas draugę.

– Ką, į pasimatymą eini?

Elena, nutvilkyta jo kiaurai veriančio žvilgsnio, papurtė galvą.

– Juk tave paliko, ar ne? Įtaisė vaiką ir pabėgo. Matau tave kiaurai, vargšele, – nužvelgęs ją nuo galvos iki kojų pareiškė šeimininkas. Ir vėl pasilenkdamas prie suolelio lyg tarp kitko pridūrė: – Graži suknėlė.

– Ačiū. Tai sijonas.

– Tikrai? – jis kilstelėjo antakius. – Aš neskiriu.

Ir nusišuko. Elena liko stovėti ant tako, be žado, prispaudusi prie krūtinės nutirpusią ranką. Šeimininkas sakė teisybę; viskas ir buvo taip, kaip jis sakė. Ką ji galėjo padaryti? Nebesinorėjo jau į joki gimtadienį, bet ji nusigręžė ir automatiškai, netekusi spindesio, nužingsniavo iki vartelių.

Prabėgo dar mėnuo; medžiai suvešėjo, kamienų, šakų skeletai visiškai pradingo iš jų ištryškusioje augmenijoje. Kiemas tarsi sumažėjo, tiek jame atsirado lapų, vijoklių, žolės, gėlių. Čia buvo taip gražu, ūksminga ir intymu, lyg rojaus dugne; čia galėjai mylėti ar bent jau svajoti apie meilę taip ryškiai, kad vieną dieną ji būtų tikrai atėjusi. Jeigu ne tas virš galvos gyvenantis žmogus! Vien savo žingsniais jis sukeldavo nežmonišką įtampą, jo judesiai pasiekdavo Eleną kiaurai sienas. Matukas irgi viską juto, buvo irzlus ir įnoringas, ji gerokai su juo privargdavo. Vieną vakarą ji vežė sūnų iš darželio, alkana ir pavargusi, ir visą kelią galvojo, kaip grįžusi iškeps miltninių blynų alkiui užmušti. Bet įžengusi virtuvėlėn aptiko, kad nebeturi miltų. Jėgos apleido, užplūdo neviltis, ji nebeturėjo jėgų vėl su vaiku tampytis iki krautuvėlės, o palikti vieno negalėjo. Atsitūpusi prie šaldytuvo lyg nuskriaustas paukštis ji pravirko – stipriai, spazmiškai, išgašdindama vaiką. Nežinodamas kaip reaguoti, jis paleido į ją plastmasinę kaladėlę. Ši neskandžiai bilstelėjo Elenai į nugarą, bet ne tai buvo svarbiausia. Ji pakilo ir trenkė sūnui antausį, negailėdama, kaip suaugusiam. Jam prasidėjo isterija.

Iš pradžių Elena kantriai laukė, kol sūnus išsišėls ir nurims; šiaip ar taip, jautėsi kalta. Vaikas klykė užsimerkęs, klaikiai raukydamasis, tampomas

Nukelta į 8 psl.

NEKALTUTIS

Atkelta iš 7 psl.

traukulių. Išsigandusi mėgino paguosti, bet jis daužė jai per rankas, draskė sau veidą ir reikalavo išeiti. Ji išėjo. Užtrenkė duris ir stovėjo tamsioje virtuvėlėje. Matukas daužė ir spardė duris, reikalaudamas: „Ateik!“ Ji atidarė duris, bet jis vėl spieė: „Išeik!“ Tada Elena pakėlė balsą, grasindama išsitraukti diržą. Ją vėl pagavo bejėgiškas pyktis, galva neišlaikė tironiško triukšmo, kuriuo vaikas reikalavo iš jos kažko, ko ji negalėjo duoti. Jis vis nesiliovė. Tada sugriebė jį ir ėmė daužyti per nugarą, sėdmenis, pakaušį, išliedama visą neapykantą, kiek jos turėjo, trokšdama, kad jis užtiltų ir liautųsi ją kankinęs, ir dar – trokšdama nubausti save už viską, už visą savo gyvenimą. Vaiko tai ne tik neapramino, bet visiškai išvedė iš proto. Jis klykė net pamėlęs, ir, pakėlęs į motiną užburkusių akių plyšelius, žvilgsniu maldavo padėti. Staiga ji paleido jį ir apkabino raudodama, suvokusi, kad jis ir pats nori liautis, bet jau nebegali, o ji, kvailė, neįstengia jo nuraminti. Abu kūkčiojo apsikabinę, apkvaite, išvarginti tos psichinės audros, širdys daužėsi visai šalia ir pamažu rimu; valgyti jau nebesinorėjo, tik miegoti. Bet staiga Elena kažką pajuto. Atsigrėžė ir aiktelėjo: jų virtuvėlėje lyg milžiniškas džinas, įrėmęs galvą į lubas, stovėjo šeimininkas. Jie negirdėjo jo įžengiant, nežinojo, kiek daug jis matė.

– Kas čia per triukšmas? – paklausė jis.

Elena išsigando, kad Matukas vėl neužsivestų, be to, jai buvo nežmoniškai gėda.

– Nieko, jau viskas gerai.

Ji atsistojo, visiškai užstodama sūnų, pasitaisė išsidraikiusius marškinėlius, juto, kaip iš nugaros prie jos šlaunų priglunda vaikiškos rankutės.

– Matai, kodėl neklausai mamos?

Tyla.

– Jis klauso, nereikia... Tiesiog šiandien abu pavargom, jau gulsim.

– Mamos *reikia* klausyti. Aš visada klausiau, ir matai, koks didelis užaugau.

Matukas kyštelėjo galvą ir įsispitrėjo į šeimininką išplėtęs užvertkas akis.

– Netriukšmausi daugiau?

Vaikas tik spoksojo, bet nekrustelėjo. Elena vos laikėsi ant kojų, trokšdama, kad šeimininkas paliktų juos ramybėje.

– Jis netriukšmaus. Atsiprašome. Gal jau leiskite mums atsigulti, – gailiai, nervingai sukuždėjo ji atidarydama duris į kiemą. Lauke dar buvo šviesu, skaudžiai, negailestingai. Ji krūptelėjo ir prisimerkė. Stabtelėjęs ant slenksčio šeimininkas atidžiai ją nužvelgė ir jai pasirodė, kad pirmą kartą mato jo veidė užuojautą.

– Kartais gali man jį palikti, – pasakė jis. Ir pakilo laiptais į viršų.

Netrukus ji tikrai paliko Matuką šeimininkui. Mat penktadienio vakarą bendradarbės įkalbėjo nueiti į teatrą.

Spektaklis jai nepatiko. Aktoriai dirbtinai rėkė, maivėsi ir imitavo lytinį aktą, čia nebuvo poezijos, nebuvo gražios muzikos ir metaforų, kurias reikia nutraukti kaip kalkę nuo popieriaus ir atpažinti tikrovės kontūrus. Elena grįžo namo prislėgta, tarsi ją būtų apgavę ar net apiplėšę, nors už bilietą nereikėjo mokėti, bendradarbės turėjo kvietimus. Tai, ką išvydo kieme, buvo tarsi to bjauraus spektaklio pratęsimas: jos vaikas, jos mažasis sūnus, stovėjo taikydamas tikru pistoletu. Tas baisus daiktas jam buvo aiškiai per sunkus, rankutės virpėjo. Bet dar kraupsnis buvo jo burną iškreipęs pasitenkinimo šypsny. Panašus šypsny darkė ir prie jo pasilenkusio šeimininko veidą. Jis padėjo Matukui nusitaikyti į taikinį ant tvoros. Elena suriko ir pasileido tiesiai per žolę:

– Ei, ką gi jūs darot! Jis dar per mažas!

– Nesikišk, mes mokomės šaudyti, – nė nepažvelgęs jos pusėn atšovė šeimininkas.

– Tai juk tikras ginklas, – neatlyžo ji, reikalaudama, kad atiduotų jai sūnų.

– Nieko tokio, mes gi šratais šaudom.

Jis padėjo Matui nuspausti gaiduką, jie pataikė į taikinio kraštą, vaikas sucypė iš pasitenkinimo. Kaip ir šeimininkas, jis nekreipė į motiną jokio dėmesio. Ji neteko jėgų; išsiveidė ir nuliūdo. Užsidarė savo būste, užtraukė naktines užuolaidas, kad jų nematytų, atsivertė knygą. Vaikas grįžo už gero pusvalandžio, įkaitęs ir išsišiepęs, tarsi sudaręs sandėrį su

šetonu. Ji negalėjo į jį net pažvelgti.

Po to įvykio Elena galutinai apsisprendė bėgti. Ne tik todėl, kad šeimininkas, lyg turėdamas išskirtines teises, nusitaikė į jos sūnų. Jis pavojingai išismelkė tarp jos ir vaiko, ir šitaip galėjo dar geriau ją valdyti. Elena paskambino pusseserei ir susitarė laikinai, kol susiras naują vietą, pagyventi pas ją. Kitą dieną darbe ji nerimavo, kaip vakare teks viską pasakyti šeimininkui. Parsivedusi Matuką iš darželio, pavargusi ir išalkusi, ji suprato, kad neišdrįs. Reikėjo sprukti tyliai, palikti ant šaldytuvo raktą ir pinigų už nugyventą laiką, rytoj pat, iš ryto pasiimti būtiniausius daiktus ir tiesiog nebegrįžti.

Elena apie tai tik galvojo, su niekuo nesitarė, gal tik telefonu su pussesere. Bet šeimininkas užuodė jos kėslus. Vakare ji pro langą matė, kaip jis išsoka iš savo raudonos „Toyotos“ žvalėsniš nei paprastai su išsipūtusiu pirkinį maišu. Ir iš karto suprato, kad pasibels į jos duris.

Jis pasibeldė. Šypsojosi iš aukšto, lyg glostydamas savo prašmatniu apsilankymu ir atrodė netgi gražus su kostiumu ir žydrais marškiniais.

– Svečiai, – pranešė garsiai, neva Matukui, bet iš tiesų labiau jai.

Maišuose buvo arbūzas, šokoladiniai saldainiai, ledų dėžė ir nepigus šampanas.

– Užeikim, prisėskim, – vadovavo šeimininkas maloningais mostais, per plačiais jų ankštam kambarėliui, savaip išrikiuotiems baldams ir daikteliams. – Atnešk taures.

– Neturiu, – išsigandusi, kad tuoj viską sugadins, sušnabždėjo Elena.

Šį kartą šeimininkas nesikabinėjo, jokia smulkmena negalėjo sugadinti jam nuotaikos.

– Ar šiandien tavo gimtadienis? – paklausė Matukas; jis dar atsiminė vakarykštį šaudymą ir tikėjosi jį pakartoti.

– Gimtadienis? Ne, aš nešvenčiu gimtadienių.

– Tai kas tada? – tiesdama šeimininkui du arbatos puodelius, pasiteiravo Elena.

Jis tylėdamas įpylė į puodelius šampano, tada privertė ją atsisėsti ir rimtai nužvelgė.

– Noriu kai ką pasiūlyti.

– Tikrai? – sukuždėjo Elena beveik dusdama iš siaubo. Ir staiga jai išsprūdo, turbūt tik iš noro viską sustabdyti: – Bet mes išsikraustome!

Gal ir nereikėjo to sakyti; akimaju viskas apsiwertė. Net šampanas liovėsi putojęs ir šnypštęs.

– Kas čia per naujienos? Pirmąkart girdžiu.

– Ruošiausi šiandien jums pasakyti...

– O kas atsitiko?

Elena žiopčiojo, nerasdama žodžių, skėstelėjo rankomis.

Šeimininkas sugriebė jos riešą ir lėtai, stipriai suspaudė, su neapykanta stebėdamas, kaip jos veidas persikreipia iš skausmo. Matukas pravirko, ir Elena sušnabždėjo nežiūrėdama į jį, stengdamasi kuo ramiau:

– Nebijok, dėdė žaidžia...

Bet vaiko neįtikino.

– Nori dar?.. Nori?.. – sušnypštė šeimininkas. Ji papurtė galvą stipriai suspaudusi lūpas. Jis paleido. Riešas tvinkčiojo ir degė. Elena padėjo jį ant sijono ir bukai įsispoksojo į grindis, trokšdama kuo greičiau mirti, o gal ir įsivaizduodama, kad jau yra negyva. Matukas prisispaudė jai prie šono. Staiga, pervertas netikėtos minties, Elena net pajuto, kokios, šeimininkas išmeigė į jį akis. Paplekšnojo sau per šlaunį kviesdamas vaiką:

– Eikš!

Matukas dveiodamas priėjo. Šeimininkas sugriebė jį už liemens ir pasisodino ant kelių.

– Niekur jūs nedingsit, – išmeigęs į Elena nugalėtojo žvilgsnį pareiškė jis. – Kur raktai?

Ji iš karto sumetė, kad šeimininkas ketina juos užrakinti. Ir tuojau pagalvojo apie langą, naktį galėtų pro jį iššokti, bet kitą akimirka, pervertas tos pačios minties, jis irgi atsigrėžė į langą. Už jo lyg baltas vestuvių kalnas žydėjo obelis.

– Tiek to, – nusileido jis. – Matai, atnešk peilį.

– Jam negalima imti peilio, – išdriso paprieštarauti ji.

Šeimininkas nesiginčijo. Nukėlė vaiką nuo kelių ir pats atsinešė iš virtuvėlės didžiulį buką peilį, stovėdamas supjaustė arbūzą tiesiai ant jos rašomojo stalo, aptaškydamas knygas ir popierius. Elena padavė dubenį.

– Geriau jūs niekur neraset. Ir apskritai... ap-

skritai štai ką noriu pasakyt... aš juk ruošiausi jums pasiūlyti... – jis nutilo ir sutrikęs pažvelgė į Elena, jo akys pasidarė tokios kvailos ir maldaujančios, lyg šuns.

– Pasilikit pas mane, nemokamai, – jis padėjo peilį ir droviai, negrabiai suspaudė jos ranką lipniais nuo arbūzo pirštais.

– Nereikia, – papurtė galvą Elena. – Juk mes visai nepažįstami.

Ji turėjo galvoje „svetimi“, bet iš gailesčio šito nieku gyvu nebūtų pasakiusi.

– Tai susipažinsim, kokios problemos? Imkit arbūzo, valgykit, aš jums dar atpjausiu, – šeimininkas įnirtęs kapojo arbūzą, net stalas drebėjo. – Peilis atšipęs, vargšele, nėr kam pagalasti...

Elena sustingo, pirmą kartą per visą laiką su juo išgyvendama aiškų ir gryną, su niekuo nesumaišomą pyktį. Bet arbūzas jau buvo supjaustytas, reikėjo vaišintis, kad viskas eitųsi taip, kaip nori šeimininkas. Vaikas paėmė pirmas. Tada Elena, nenorom, jos ranka virpėjo, virpėjo visas kūnas. Šeimininkas prisikišęs stebėjo, kaip ji valgo, godžiomis, ašarotomis akimis, lūpomis kone liesdamas jos kandamą arbūzo pusmėnulį.

– Aš apipilsiu tave pinigais, mažute, – sušnypštė tiesiai Elenai į burną. Ji nedrįso atsitraukti, parodyti, kad jai nemalonu. Tik suprato, kad negali priešintis, kad šį vakarą turi su viskuo sutikti. Linktelėjo, desperatiškai rydama arbūzą, tarsi juos su Matuku tai būtų kaip nors išgelbėję.

– Tu tokia... našlaitė, tokia švelni... – kišdamas Elenai dar vieną riekę vapėjo šeimininkas. Jis užsispyrusiai troško, kad ji valgytų, tai buvo panašu į žudymą – lėtą, nesąmoningą, bet teikiantį nepaprastą malonumą. Jis nušluostė jai nuo smakro sultis ir įkišo pirštus į burną. Ji klusniai laizė, žiūrėdama šeimininkui į akis. Sūnus išplėtęs akis spoksojo į juos nuo sofos, šeimininkas vis labiau jaudinosi, bet prie vaiko daugiau nieko nedrįso.

– Juk aš jus visur surasiu... – išeidamas sušnibždėjo jis, lyg užantspauduodamas Elena antspaudu su savo inicialais.

Jie paspruko rytą, švintant. Pasiėmė tik būtiniausius daiktus, kiek galėjo panešti. Elena net knygą paliko, atsisveikino su jomis ašarodama, atsiprašinėdama, lyg su išduodamais mylimaisiais, pasiėmė tik rusiškai išleistą Lorkos tomelį. Didžiausias jos turtas snūduriuodamas kabojo ant peties, jo kojytės skaudžiai daužėsi jai į dubenį; bet nieko. Ji stabtelėjo už vartelių ir paskutinį kartą nužvelgė ūksmingąjį rojaus kiemą, kuriame, tik dabar pagaliau suprato, tiek kankinosi. Nuo upės kilo rūkas, kaip išprotėjusios čiulbėjo lakštingalos, apsunkę medžių kupolai dar miegojo, gaivi vėsa kandžiojo jos nuogas blaudas. Ji kvaito nuo laisvės kvapo, kaip ir kiekvieną sykį, kai iš kur nors bėgdavo. Norėjosi verkti ir juoktis, tai buvo taip panašu į išimylėjimą! Skubėdami į autobusą jie pametė Matuko batelį, apsižiūrėjo jau stotelėje; bet negrįžo. Nieku gyvu nebūtų ten grįžusi.

Netrukus ji užmiršo šeimininką, liovėsi krūpčiojus, kai kas nors paskambindavo į duris. Retkarčiais tik skausmingai pasiilgdavo savo knygų, tų senųjų, su kuriomis buvo praleidusi pusę gyvenimo, nulaistytų arbata ir katarsio ašaromis, su pieštuku pabrauktomis citatomis, piešinėliais parašėse ir spontaniškai brūkštelėtomis mintimis. Stengėsi negalvoti, kokiose rankose vargšėlės liko. Tik po keleto mėnesių atsitiktinai sužinojusi šeimininko pavardę, Elena juokėsi iki ašarų, juokėsi ir negalėjo nusiraminti: jo pavardė buvo *Nekaltutis*.

„Metai“, 2011 m. Nr. 12